

Els estius d'un temps

A final del segle XIX pren força la moda de l'estiuieg. La societat benestant va establint les bases d'un ritual de distinció, una actitud potser no tan diferent de la que veiem avui dia.

Durant la darrera dècada del segle XIX, la moda de l'estiuieg comença a arrelar amb força a les illes Balears, si més no entre les classes socials que els diaris coetanis anomenaven "distingides". Són anys en què això de combatre la calor adquireix la condició de moda. Per a estar à *la page* calia satisfer –com avui– uns determinats ritus estiuencs. Naturalment, no és que la gent de pocs possibles no passàs calor i no fes per manera de combatre-la com pugués –com ho havia fet sempre, de fet–, sinó que les maneres de plantar-hi cara eren radicalment separades per raó de classe.

L'estiuieg. La temporada d'estiuieg s'allargava de final de juny a principi de setembre. La gent que vivia a les localitats més poblades –com ara Palma, Inca, Manacor, Maó, Eivissa...– i que volia ser considerada, o almanco parèixer-ho, de *bona condició* havia de tenir una altra casa per a passar-hi les setmanes de més calor de l'any. Naturalment, no tothom podia adquirir-ne una. Molts, senzillament, en llogaven. El negoci de lloguer de cases per a l'estiu adquireix durant els anys finiseculars una entitat creixent. (Com es veu, això de l'estiu, a les Illes, és un negoci que ve de lluny.)

L'aristocràcia i l'alta burgesia, que residien a les capitals insulars durant

la resta de l'any, tenien cases d'interior pròpies, les possessions, que els servien els productes agrícoles i que al juliol i a l'agost els servien de refugi contra la calor. La burgesia no tan acabalada llogava o adquiria immobles més modestes. Cada localitat tenia un lloc determinat per a estiuiejar. En el cas de Palma, bar-

ris com ara Portopí i el Terreno eren les zones preferides de les classes mitjana i alta per a passar-hi l'estiu, sobretot perquè eren més enlairades i, per tant, no hi feia tanta calor com al nucli urbà de la capital.

Ací i allà, amb més luxes o no tants, tothom qui tingués aspiracions socials

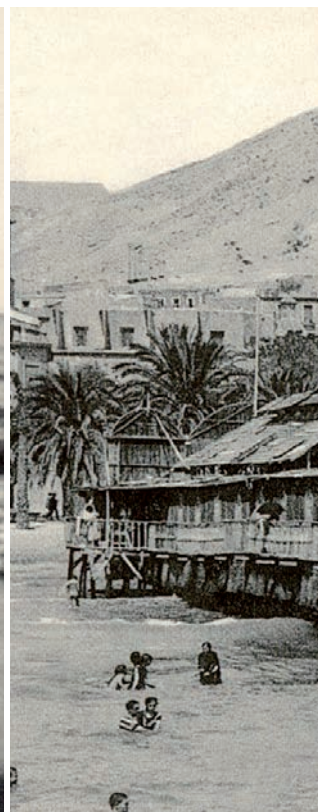

havia de tenir casa d'estiueig. La moda arriba a ser tan seguida que desvetlla l'interès d'intel·lectuals. En general, consideraven que aquesta moda era un doi. Era el cas de Gabriel Alomar, que escriví un article mordaç a *La Última Hora* el 13 de juliol del 1897: "Ja se'n van els nostres estiuejants, a continuar

amb l'etern Born [el Born és el passeig de Palma més emblemàtic, i lloc preferit aleshores per a passejar, per a veure i ser vist], a les petites colònies ciutadanes en completa separació de l'element pagès. [...] En el fons, tot es redueix a un trasllat de saló. [...] La gent organitza les seves tertúlies, les seves vetllades,

les seves fàcils excursions...; no sap com distreure's de l'enyorança de la vida ciutadana i de l'aïllament que li produeix aquesta vida semiobligada per l'esnobisme..."

Aquest "trasllat de saló" era tan multitudinari que l'Església Catòlica procurava organitzar serveis especials d'as-

Entre les pràctiques estiuenques de la bona societat que s'imposaren a la fi del XIX, una dels més importants era la de prendre les aigües de mar. El fenomen es generalitzà com mai durant aquests anys.

sistència espirituals a les zones d'estiuieg. En segons quines, hi havia una tal aglomeració que bé pagava la pena la complicació d'endegar aquests serveis especials per a evitar que les ànimes s'esgarriassin.

Com és bo de suposar, l'estiuieg era una moda a l'abast de molt poca gent. De fet, la immensa majoria dels ciutadans quedaven fora de modes, d'aquesta i de qualsevol altra. Si tenien res per menjar ja feien prou. Però sí que és ver que la moda de la casa per a passar-hi l'estiu en aquestes dates s'estén tant que fins i tot alguns assalariats –normalment, alts funcionaris– comencen a provar d'afegir-s'hi. Naturalment, no podien llogar cases de gran luxe, però qualsevol cosa que tingués quatre parets ja anava bé. El diari *La Almudaina* criticava aquesta obsessió el 14 de setembre del 1896: “Fugint de les comoditats del benestar de ca seva, passen una part de l'estiu en alguna caseta de qualsevol dels nostres pobles rurals, forjant-se la il·lusió que es diverteixen i que resten exempts de calor i de molèsties; i encara que se'ls faci veure que en lloc de millorar empitjoren, la moda exigeix

que tota persona que tingui aspiracions [socials] ha de sortir a estiuiejar malgrat que sigui en una casota amb vistes a la paret de davant.”

Sens dubte, aquesta crítica conté un punt de classisme ofès. És un dard contra aquells que no haurien d'aspirar a estiuiejar com la bona societat i que són merament assalariats, burgesos de poca volada. Però, així i tot, la crítica permet d'entendre fins a quin punt això de l'estiuieg s'havia convertit en una moda obsessiva.

Tornant a les modes estiuenques de l'alta societat, allò que en deia Alomar era ben cert. Els estiuiejants es convidaven a trobades exactament iguals que a l'hivern –amb protocols de relació d'allò més rígids–, només que canviaven els salons pels patis o els porxos. Per exemple, es convidaven entre si per a gaudir d'algun concert de música clàssica. Entre l'aristocràcia era costum d'oferir a les seves possessions una festa *pagesa* per als treballadors. Mentre ells i els seus convidats reien del balls i la diversió de la classe baixa, els amfitrions sempre oferien un selecte *lunch*... Les famílies més riques rivalitzaven a l'hora de demostrar ser els més

bons amfitrions. Qualsevol excusa era bona per a convidar a una vetllada que normalment començava a les darreres hores de l'horabaixa i s'allargava fins ben entrada la matinada.

De dia, uns dels divertiments preferits eren el passeig i l'excursió. A les excursions, hom hi anava sempre degudament protegit del sol, vestit de cap a peus, i, és clar, sense fer esforços excessius ni anar gaire lluny. Les passejades, en canvi, eren a l'horabaixa, quan el sol ja no enutja i es pot sortir a fer un volt, a veure i a ser vist, vestit adequadament per a l'ocasió i aturant-se a combatre la calor menjant gelats o bevent begudes de moda. És a dir, les senyores i senyoretetes –que solien dur un ventall dels anomenats *japonesos*, de rabiosa moda la darrera dècada del segle–, refrescs de fruita –taronja, llimona...– o gasoses en ampolles *frappé*, i els cavallers, cerveses a punt de glaçar-se –servides en tassons congelats–, entre les quals una de les més famoses era la Pschrr, de Munic.

El banys de mar. Entre els ritus estiuenques de la *bona societat* que s'imposaven a la fi del XIX, un dels més

EL TEMPS

EL TEMPS

Les classes benestants no van poder impedir que en algunes zones de bany les famílies obreres també s'aplegassin per a nedar, refrescar-se, i passar-hi el dia i part de la nit.

importants era el de prendre les aigües de mar. El fenomen es generalitza com mai en aquests anys. Evidentment, hom hi anava totalment vestit, per a evitar el bronzejat –que era propi de gent de baixa categoria social, com ara pagesos i més gent que fes feina a la intempèrie– i les mirades inconvenients en el cas de les dones. A cada zona de bany hi havia les cases o casetes de fusta, que es construïen al maig i es desmuntaven al setembre, habitualment pintades en retxes blaves sobre

fons blanc, que servien per a desvestir-se i posar-se el vestit de bany.

L'empresa concessionària de les casetes normalment també ofería als banyistes un acurat servei per a tot el dia, perquè gaudissin de les màximes comoditats possibles. Això incloïa l'auto de lloguer per a anar a cercar els banyistes i tornar-los a casa a l'hora convinguda. També refrescs, esmorzar, etc.

Els banyistes sortien de la caseta, ben vestits, i, segons si eren homes o dones, se situaven a la seva zona. Almanco

entre els més joves i fadrins, funcionava l'estricta separació. Perquè, certament, es considerava de molt mal gust que homes i dones, si més no els *de categoria*, poguessin estar-se a parlar en una platja si no tenien vincles matrimonials.

Entre jocs de platja –de raqueta, de pilota...–, bromes, rialles, esporàdiques incursions dins l'aigua per a remullar-se, begudes fresques i l'esmorzar passava la plàcida jornada. Plàcida i cara. El 1897, el servei complet –caseta, transport, begudes i esmorzar– a Palma –a Can Barberà, per a banyistes de les zones d'estiu de so n'Armada i el Terreno– costava 1 pesseta el dia. Val a dir que aquell any el jornal mitjà d'un obrer era de 0,5 pessetes. Això ens dóna una idea com era d'elitista això del servei complet per a prendre les aigües.

Els estius de la majoria. Veient el cost per a una jornada de platja és obvi que la immensa majoria de la gent no podia gaudir de tanta exquisidesa. Què feia, doncs, la gent normal i la més pobre? Com és de suposar, també miraven d'esquivar la calor, a la seva manera.

Durant la major part del dia les cases eren ben tancades. Les persianes s'obrien a primera hora del matí perquè entrés la fresca i quan el sol s'alçava es tancaven fins que queia, a l'horabaixa. Era el moment que començava, lentament, el ritu diari de prendre la fresca fins ben entrada la nit. Per això, treien les cadires a les voravies, si n'hi havia, i si no damunt l'empedrat o la pols del carrer sense pavimentar. El costum va arrelar especialment als barris modestos.

Sovint també sortien de casa les taules i, amb allò que hi aportaven els veïns, s'improvisaven sopars a la fresca. Aquestes vetllades, entre rialles i jocs de cartes, podien acabar molt tard, cosa que irritava la classe benestant, que ho considerava una pràctica *poc edificant*. Segons *La Almudaina* del 21 de juny del 1895, aquest costum originava “renous incòmodes” i, sobretot, obligava “els vianants a baixar de la voravia, perquè aquesta és ocupada, amb el risc de ser atropellats per un carro”. Sovint, a més, aquelles reunions populars espontànies eren animades per cants i balls –impulsats per la ingesta més que generosa de vi d'allò més baratet– que duraven fins a altes hores de la matinada. Per això la premsa més benestant, com el diari refe-

EL TEMPS

A les zones de bany hi havia les casetes de fusta, que es construïen al maig i es desmuntaven al setembre, i que servien per a desvestir-se i posar-se el vestit de bany.

rit, es demanava “com es poden aplegar cada nit tantes famílies proletàries” a qualsevol indret de Palma, “si la classe obrera viu aquesta crisi”. Es veu que el diari trobava que els pobres havien de plorar les pròpies desgràcies econòmiques tancats a casa i passant calor.

Una cosa irritava especialment la premsa benestant: els banyos de mar de gent pobre. Igual que en tot altre àmbit, les zones de bany –amb casetes a posta– també eren força classistes, és a dir, eren separades per raó de classe. Les més refinades eren per a la “distinció social”. Després hi havia les delimitades per a la classe que avui en diríem mitjana –i que a l’època és una classificació del tot incorrecta–, que també tenien casetes, però no serveis tan selectes. I fins i tot podia haver-hi casetes de bany per a la classe obrera, tot i que no eren gaire habituals. Però, a més de tot això, hi havia zones de bany que “la classe pobre” –així en deia la premsa, sense eufemismes– tenia per seves.

Eren les zones on es reunien famílies senceres per a nedar, refrescar-se, passar el dia i part de la nit. El problema –i d’aquí venia la gran irritació de la premsa benestant– era que en comptes de nedar vestits fins al coll, una bona colla d’aquests banyistes tenien per costum de nedar sense roba.

En el cas de Mallorca, a la badia de Palma tota la zona que va des del Jonquet fins al Coll d’en Rabassa, passant per Can Perantoni, Portitxol i Molinar, era coneguda com l’indret on es banyaven els pobres, és a dir, allà on no hi havia casetes i on, en definitiva, no era regulat el bany segons

Nedar despullat era sancionat amb 2,5 pessetes, l’equivalent a cinc jornals d’un obrer

les normes de comportament que les classes predominants consideraven adequades.

Aquest nudisme movia no pas pocs escàndols. La multa pel fet de nedar sense roba pujava a 2,5 pessetes. Una bestiesa –recordem, novament, que el jornal mitjà dels treballadors no qualificats no passava de 0,5 pessetes (1895-1898)– que dóna idea de la ràbia que motivava aquesta pràctica. Els diaris més conservadors, com ara *El Àncora* i *El Catòlico Balear* bramaven perquè les autoritats fossin dures contra els nudistes. Aquest últim periòdic assegurava el 2 de juliol del 1895 que si la policia no hi intervenia massivament “es podrà dir que vivim com al Congo”.

Afortunadament per a la *classe pobre* les batudes policiaques escassejaven i les queixes de la premsa conservadora i benestant es repetien diàriament durant tot l’estiu, any rere any.

Miquel Payeras